

A székelyek ősei és a székely magyarok.

Történeti értekezés.

Irta\

dr. Karácsonyi János

a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

Szerző kiadása.

Ára 5 lei.

Cluj-Kolozsvár, Szent Bonaventura Könyvnyomda 1924.

A székelyek ősei és a székely magyarok.

Történeti értekezés.

Írta

dr. Karácsonyi János

a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja.

Szerző kiadása.

Ára 5 lei.

Cluj-Kolozsvár, Szent Bonaventura Könyvnyomda 1924.

Hát még mindig nem volt elég? kiálthat fel akárhány történettudós e tétel hallatára. Hiszen már malmot hajthatna az a sok tinta, amit a székel-y-kérdés megfejtésére már el-pocsékolnak! Most drága a papiros, még drágább a nyomtatás, minek tehát megint ilyen végére nem menő vitával előállani?!

Én nem is állanék elő, ha épen 20 év előtt nem írtam volna egy értekezést a székel-yek eredetére vonatkozó kutatásaimról. E kutatások azonban részben az én hibámból, részben mások hibájából nem vezettek végleges, kielégítő eredményre.

Kötelességem tehát hibámat helyreigazítani s a kérdésnek remélhetőleg megnyugtatóbb megoldását előadni. Tudom, hogy drága a papiros még drágább a nyomtatás, nem vitatkozom tehát a régibb vagy újabb (Erdélyi László, Hóman Bálint) történettudósok állításaival, hanem igyekezni fogok előadásomat rövidre szabni.

Tagadtam 20 év előtt azt, hogy a székel-yek ősei hunok lettek volna.

Ezt tagadom most is.

De 20 év előtt vakon követve Hunfalvy állítását, tagadtam azt is, hogy a székelyek valaha másként beszéltek volna, mint magyarul. Azt véltem, hogy a székelyek a magyaroktól csak foglalkozásukra nézve különböztek s egyszóval a székelymagyar a nagymagyarnek kis öccse volt.

De, ha higgadtan egymás mellé rakjuk a székelyekről szóló XII. és XIII. századbeli adatokat, ez a vélemény nem tartható.

1140 táján Botfia János dömösi prépost II. (Vak) Béla jegyzője megírván a királyi család főbb eseményeit, így nyilatkozik az 1116-ban Morvaországban harcoló vágmenti. székelyekről: „Bysseni atque Syculi vilissimi.”¹⁾ Nem sokkal később a 1146-iki ütközetet leírván vagy e János jegyző, vagy más, szintén erősen magyar érzésű kortársa: „Bisseni pessimi et Siculi vilissimi” szavakkal ócsárolja az osztrákok elől megfutamodó székelyeket.²⁾

Bajos elhinni, hogy, ha a székelyek már akkor magyarok lettek volna, ilyen megvető, ócsároló jelzőkkel illették volna őket.

Vilmos erdélyi püspöknek 1213-ban, püspöksége kilencedik évében már csak ismernie kellett hiveit s mégis, mikor kiköti, hogy, ha „magyarok vagy székelyek” „Ungari vel Siculi” költöznek a Barcaságba, ezek neki tizedet

¹⁾ Historiae Hungaricae Fontes Domestici II. 200.

²⁾ U. o. 218.

adjanak,¹ határozottan megkülönbözteti a szé-
kelyeket a magyaroktól.

1250-ben IV. Béla kancellárja megdicsér-
vén Türje nembeli Joachim ispánt, felemlíti
azt is, hogy 1210 táján mint szebeni ispán,
a király parancsára „associatis sibi Saxonibus,
Olacis, Siculis et Bissenis” indult Bolgárország-
ba Bodon (Widin) ostromára.² E helyütt is a
székelyeket a magyaroktól egészen különböző
nemzetiségek közé sorozza maga a magyar
királyi kancellária.

1291-ben III. Endre jegyzője Gyulafehér-
várt ott maga előtt látta az erdélyi székeley-
ket, s mégis azt írja, hogy a király „cum
universis nobilibus, Saxonibus, Syculis et
Olachis” tartott gyűlést.³ Tehát még a szá-
szokat is elébe teszi a székeleyeknek, pedig
ezt, ha a székeleyek már akkor szinmagyarok
lettek volna, már csak nem tette volna.

1298-ban és 1299-ben Budán az ország-
gyűlés jegyzői így sorolják fel a jelenlevőket:
„universitas nobillum Ongarorum, Siculorum,
Saxonum et Cumanorum.”⁴

Még világosabban beszélnek a külföldi írók.

¹ Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen
in Siebenbürgen I. 16.

² Századok, 1912. 292.

³ Urkundendenbuch I. 177.

⁴ Fejér: Codex Dipl. VII/5 502. VI/2 131. Ehelyütt
hibás olvasás következtében „singulis” áll, „Siculis”
helyett. V. ö. Magyar Nyelv 1921. évf. 96.

1260-ban II. Ottokár cseh király kancelláriája nagy dicsekvéssel írja meg a római pápának azt a nagy győzelmet, melyet királyuk „*contrainnumeram multitudinem inhumanorum hominum Cumanorum, Ungarorum et diversorum Sclavorum, Siculorum quoque et Valachorum, Besseninorum et Ismaelitarum, schismaticorum etiam, utpote: Grecorum, Bulgarorum, Rasiensium et Bosnensium hereticorum*” vívott és nyert.¹

1290 táján is úgy tudták az osztrák-németek, hogy a Tiszától egész Tatárország határáig a magyarokon kívül Valhen (kunok), Zockel (székelyek), Syrpen (szerbek), Volachen (oláhok) laknak.²

Mivel II. Ottokár kancellárja nem csupán felsorolja a királya ellen küzdő nemzeteket, hanem még azok vallását is tudja, nem lehet az ő, annyi egyéb adattal is támogatott tanuságát elvetnünk s a magyaroktól a szlávok közbeiktatásával is elkülönített székelyeket a magyarokkal egynyelvűeknek vennünk.

Le kell tennünk tehát arról az ábrándról, hogy a székelyek mindig magyarul beszéltek és a magyaroktól csak foglalkozásukra nézve különböztek. Hiszen még 1345-ben is megkülönbözteti Laczkfy Endre hirodója a valódi székelyeket azoktól a kisebb számú magyaroktól, a kik 1345 elején közöttük tartózkodtak.³

¹ Fejér: Cod. Dipl. IV/3. 15

² Pauler: A magyar nemzet története. Második kiadás. II. 479.

³ Hist. Hung. Fontes Dom. III. 151.

De ezt megállapítván, előáll a nagy kérdés: hát akkor miféle nyelven beszélt, a régi nagy nemzeteknek melyik ágához tartozott a régi székely?

Kárörvendőleg mosolyognak erre talán a hun-szkita eredet hívei s mondogatják: lám, mégis csak rájön, hogy a székelyek elei hunok voltak!

Életemben és irodalmi működésemben annyi jelét adtam már, hogy az igazság előtt meghajlok, hogy most sem esnék nehezemre a székelyek hun eredetének elismerése, ha igaz volna!

Azonban a véres kezű és erőszakos hunokról biztosan tudjuk, hogy 454-ben kiverték őket a későbbi Magyarország területéről s ők a Balkán félszigetre, majd a Fekete-tenger északi partjaira húzódtak. Továbbá a nyelvtudomány annyit is megállapított róluk, hogy ők az úgynevezett uguz-törökökhöz tartoztak, tehát nyelvük a magyarokétól rettenősen különbözött. Gondoljuk meg csak azt, hogy a szintén uguz-törökök nyelvén beszélő és a hunok eredeti hazájából kiáradó kunok 1300-ban a Miatyánk kezdetét így ejtették ki: „Bezem atamaz, kim szen kükte” s hogy mennyire elüt ez a „Miatyánk, ki vagy a mennyben” magyar mondattól! Kétségtelen tehát, hogy a hun a magyarnak nem lehetett nyelvi rokona s a régi székelységben sincs semmi nyoma az uguz-török nyelvnek. Hozzá még lentebb bővebb okát adjuk annak, miért kiverték össze a székelyek őseit a hunokkal

a XIII. századbéli, mások eltiprásában gyönyörűséget lelő írók. Mirevaló tehát mások tévedését követni akkor is, midőn egyesegyedül az igazat, a valót akarjuk felkutatni?!

Tegyük tehát egyelőre félre a hunokat s nézzük, mit szólnak a legrégibb történeti és nyelvészeti források.¹

Elfogadván azt, hogy a székely valamikor a magyartól elütő nyelvet beszélt, el kell fogadnunk azt is, hogy a magyar 896-ban, ide beköltözése idején a székelyt már itt találta. Nem csupán nincs semmi nyoma annak, hogy a székely 896 után költözött volna be, hanem ellenkezőleg már a XII. század végén úgy tudták a magyar királyi udvarban, hogy a székelyek a magyaroknál előbb itt laktak és már a honfoglaló magyaroknak elébe jöttek.²

A IX. századbéli, egykorú tudósítások szerint a IX. században a későbbi Magyarországnak rettenetesen elpusztított, nagyobb részt lakatlan területén három nép vagy inkább csak néptöredék tanyázott: a pannon- és morvaszláv, az avar és a gepida.

Az, hogy az avarok töredéke és a IX. században nagy erővel előre törő szlávok egy része itt mai hazánk területén lakott, azt mindenki természetesen fogja találni.

De szinte hihetetlennek látszik, hogy oly rettentő, népeket irtó háborúk után is még

¹ Kuín Géza: Codex Cumanicus. Budapest 1880. XLIX lap.

² A magyar honfoglalás kútfői 455.

mindig régi hazájában lakott volna a gepida nemzet töredéke. Pedig, ha a történeti adatokat jól felkutatjuk s jól egymásmellé rakjuk, azt kell mondanunk, hogy ez való!

Tudjuk a világtörténetből, hogy a gótokkal rokon, tehát a germánság keleti ágához tartozó gepida nemzet Kr. u. 257 év táján költözött át a Felső-Tisza mentére. 378 táján a gepidák meghódoltak a nyugati gótokat elűző hunoknak és így továbbra is ott maradtak a Felső-Tiszamentén. Tudjuk azt is, hogy Attila idejében ők voltak leghivebb szövetségesei a hunoknak s a catalanaumi ütközetnél végződött nagy hadjáratban ők voltak Attila seregének legvitézebb harcosai. Attila halála után azonban épen az ő királyuk, Ardarich, lett a feje annak a germán szövetségnek, a mely a hunokat a Duna-Tisza mentéről kiszorította.

A nagy germán diadal következtében a gepidák kapták meg a későbbi Magyarország területéből a Tiszántúlt és Erdélyt s ők ott oly erős országot alapítottak, hogy azt a VI. században, sőt egy darabig azontúl is a többi nemzetek Gepidia-nak hívták.

Talán századokig tartó országot alkothattak volna Tiszántúl és Erdélyben a gepidák, de ők ezzel meg nem elégedve, a Szerémség birására is törtek. Ezért a keletrómai birodalom egy század múlva rájuk uszította, szomszédságukba hozta a longobárdokat. Még később, 566-ban a longobárdok Gepidia megsemmisítése végett szövetkeztek a félelmes avarokkal s a borzalmas küzdelemnek az lett

a vége, hogy Gepidia az avarok hatalma alá került.

De aki ebből azt következtetné, hogy az avarok a gepidákat mind egy lábíg levágták, az nagyon tévedne.

Már 579-ben az avar kaján (kaghán) visszaköveteli a keletrómai császártól Ousdibad nevű gepida vezért, azt állítván, hogy ő legyőzte a gepidákat, tehát minden gepida az ő szolgálja kell hogy legyen.¹

583-ban az avarok egyik papja, vagy mint ők nevezték bokolabrá-ja, hét, neki szolgáló gepidával együtt szökött át a keletrómai birodalomba.²

A 600-ik évben Priscus keletrómai hadvezér Viminácium-nál, azaz a mai Kostolac-nál átkelven az avar birodalomba, az avarokat 3 ütközetben megverte s ekkor egy kémlelő csapatot átküldött a Tiszán. E csapat 3 ünnepet tartó és dőzsölő gepida falut lepett meg és azokat kirabolta.³ E hadjáratban a keletrómaiak összesen 17200 foglyot ejtettek s ebből 4000 volt gepida, 8000 szláv, 2200 más nemzetiségű és csak 3000 avar.⁴

626-ban, midőn az avarok Konstantinápolyt ostrom alá vették, az ő seregükben a

¹ Stritter: *Memoriae populorum e scriptoribus historiae Byzantinae erutae*. I. 382.

² U. o. 384.

³ U. o. 387—87.

⁴ Jirecek: *Geschichte der Serben*. I. 91.

bolgárokon és szlávokon kívül ott voltak a gepidák is.¹

Ennyi egykorú adat kétségtelenné teszi, hogy az avarok épen nem irtották ki a gepidákat, hanem, miként a szlávokat, szolgálkákká tették.

Ezért írja 790-ben Pál deák, a longobárd nemzet tudós történetírója a kora állapotának jóismerője a következőket: „A gepidák fajtája annyira elerőtlenedett, hogy ettől (566-tól) kezdve nincs királyuk, hanem mindazok, akik a háborúból megmaradtak, az ő földjüket bíró hunok (avarok) kemény uralma alá vetve nyögnek.”²

Tehát még akkor is, amidőn az avarok hatalma már végétjárta és birodalmuk felé Nagy Károly császár kardja közelgetett, a gepidák ott laktak az avarok országában.

S mikor a gyűlölt avarok hatalma megtört, miért mentek volna el? Rájuk akkor csak jobb világ jöhetett. Ott is maradtak. Theodulf, orleans-i püspök is († 821) a kapzsiak ellen irt költeményében kárhoztatja azokat, akik nem csupán az avarokat, hanem a pannóniai gepidákat (Gipes) is kifosztották.³ A salzburgi érsekség krónikása 871-ben, 25

¹ Stritter I. 388.

² Pray György: *Annales Veteres Hunnorum*. 200. Jirecek i. m. 84.

³ Idézi: Schünemann: *Die Deutschen in Ungarn bis zum 12. Jahrhundert*. Berlin. 1923. 18 l.

ével a magyarok beköltözése előtt nyilván írja, hogy a gepidák közül némelyek még mindig az egykori avar-birodalom területén laknak (resident.)¹

Annyi bizonyos tehát, hogy a magyarok idejövetelükkor az egykori avar birodalom iszonyúan elpusztított területén itt találták a szlávokon és avarokon kívül a gepidákat is.

Mivel pedig a székelyek ősei II. Ottokár kancelláriájának világos bizonyossága szerint nem voltak szlávok s mivel a régi magyar történetírók többé-kevésbé Kézai és a Képes Krónika hatása alatt állottak, egészen érthető, hogy a székelyek őseit eleintén az avarokban keresték. Tették ezt annál is inkább, mert így, az avarokat és hunokat egy nemzetnek véve, a székelyek hun eredetét továbbra is vitathatták. Sebestyén Gyula, mint tudjuk, egész külön kis könyvet írt az avar-székely kapcsolatok emlékeiről.²

De, ha közelebbről vizsgáljuk az avarokról szóló utolsó adatokat, sehogy se találjuk meg ezt a kapcsolatot. Tudjuk, hogy az avar tulajdonkép csak uralkodó és magát az ő körsáncaiban az ő szolgáitól egészen elzáró osztály volt. Azt is tudjuk, hogy bukásuk után kénytelenek voltak volt szolgálók üldözése elől menekülni s a Fertő tó környé-

¹ M. Honfoglalás kútfői. 306.

² Az avar-székely kapcsolatok emlékei. Budapest. 1889. Néprajzi füzetek. 8 sz.

kére húzódtak. Itt említik őket utoljára 871-ben.¹ Azonban épen 871 után a Rába és a Bécsi erdő közt épen az avarok volt területén véres háborúk folytak a németek és a morvaszlávok között 872-ben, 882-ben, 891-ben és 898-ban.² 900-ban nagyon jól értesült püspökök azt írják, hogy e vidéken egyetlen ép templom nincs a szlávok rettenetes rombolásai miatt, s az egész terület elhagyatott.³

Továbbá mind a történettudomány, mind a nyelvtudomány adatai szerint az avarok a török nemzethez tartoztak s a török nyelv egyik tájszólásán beszéltek. Már most, amint a besenyők, kunok, jászok személyneveiből, főleg pedig a tőlük származó helynevekből mindjárt kitűnik, hogy ezek beköltözésükkor a magyaroktól elütő, idegen nyelven beszéltek, akként meg kellene találni azon török eredetű helyneveket is, amelyeket az avarok adtak volna a Fertő környékén az ő lakóhelyeiknek, ha ők a magyarok bejövetele után is ott laktak volna és a magyarokkal érintkeztek volna.

Mivel azonban ilyeneket a legszorgosabb vizsgálat után sem találunk, igazat kell adnunk azon régen, 1110 táján feljegyzett szláv közmondásnak: Elvesztek, mint az avarok.⁴

¹ M. Honfoglalás Kútfői. 305.

² Huber-Baróti: Ausztria története. I. 100. 105, 107—9 M.

³ M. Honfoglalás Kútfői. 307.

⁴ Hodinka: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Budapest. 1916, 35 l.

Ebből okulva, mielőbb tovább mennénk, meg kell vizsgálnunk a legrégibb székely személyneveket és a biztosan tőlük lakott területen található helyneveket.

Mily nagy óvatosságra van e tekintetben is szükségünk, mutatja mindjárt az első, névleg ismert székely ispán: „Bogomer filius Zubuslai” neve.¹ Nagy tévedés volna azt székelynek tartani, mert hiszen, ha a rávonatkozó többi adatokat egybegyűjtjük, azokból nyilván láthatni, hogy ez ispán a nyitrai megyei, de cseh eredetű Ludány nemzetségnek volt tagja, s emellett nyitra- és trencsénmegyei birtokos.² E Bagamér tehát csak a királytól a székelyek felé rendelt ispán és seregvezér volt, s legfeljebb eltanult valamit a vágmenti székelyek nyelvéből, de ő maga nem volt székely, hanem szláv eredetű.

Nem lehet továbbá tekintetbe venni az Adorján, Domonkos, István, Vince stb. keresztneveket, mert ezek csak azt bizonyítják, hogy a székelyek a XIII. században már keresztények, még pedig nyugati keresztények voltak, de nemzetiségükről, eredeti nyelvükről nem nyújtanak felvilágosítást.

Az ilyeneket tehát elhagyva, a XIII. században élő székelyek a következő neveket adták gyermekeiknek: Akadas, Zubuslaus, Ben-

¹ Fejér. Cod. Dip. IV/1. 22.

² Fejér Cod. Dip. III/2. 482, IV/1. 111, 343, 388. Wenzel: Árpádkori Okmánytár. V, 182. VII, 133, 174. XI, 184, 186.

czencz, Miko, Kolond, Tolon, Eszen, Irgus, Phelend, Eltus, Sandur, Bank, Chumburd, Orbos, Halymban, Ressel, Ilba.³

Ezek közül Akadas magyarnak látszik, de mivel, rövidítve Kadás, Kadács alakban maradt fent az udvarhelyi Kadácsfalú nevében, a magyarban e név is ismeretlen. A Zubuslaus név szláv eredetű. Mikó és Bánk a közmagyarban is sűrűn előfordulnak és a Mikó név nem egyéb mint a Nicolaus név magyaros rövidítése.

Már a Benczencz név figyelemre méltó! Könnyű azt kimondani, hogy ez a latin Vincentius átalakítása, de nem könnyű arra válaszolni, miért lett a Vincentius névből a régi székelyek ajkán Benczencz? Azt tudjuk, hogy a szókezdő *f* hang, a szlávok ajkán *b* hanggá vált (v. ö. firmare — bermati), de a szókezdő *v* náluk is, a magyarnál is megmaradt. (v. ö. Vitus—Vit—Vid). De, ha meggondoljuk, hogy a Wolfgang név a XV. századbeli bajor németek ajkán Bolfgang-nak, a vallon név bolon-nak hangzott, hogy a Veligori szláv szóból a németek Belgern-t, a Viachi szláv szóból az Erdélybe települt németalföldiek már a XIII. század elején Blachi-t csináltak,⁴

³ Székely Oklevéltár I. 9, 18, 24, 35, 43, 51. III. k. 3, 10, és Országos Levéltár D. L. 29, 421, 30, 392. E két utóbbi Barabás Samu ny. min. o. tanácsos úr szíves közlése.

⁴ V. ö. Urkundenbuch z. Gesch. d. Deutschen I. 20, 23, 27, 35, Századok, 1913. 393.

azt vagyunk kénytelenek mondani, hogy a Benczencz névben a szókezdő *v*-nek *b*-re való változtatása germán sajátosság.

A többi nevek közül is a Tolon és Sandur alakok könnyen megfejtethők a nyugati keresztnevekből, mert a Tolon a Bar(tholom)aeusnak, a Sandur az Alexander-nek rövidítése. Ámde a magyar a név első szótagjára vetvén a hangsúlyt, mindig az első szótagból készít rövidített, becéző neveket (v. ö. Anti, Jancsi, Peti), ellenben az, hogy az első szótagot elhagyva, a másodikból, harmadikból készítsenek kedveskedő neveket (v. ö. Tóni, Hanzi, Szepi) a németeknél szokás. Az utolsó helyen álló Ressul egészen germán névnek látszik, mert a *l* kicsinyítő képzőt a XIII—XIV. században a németek használják és írják *ul*-nak, mint pl. Hennul, Preuszul, Geubul.

Az eredeti székely helynevek kutatásánál ép ily óvatosaknak kell lennünk. Borzasztó hiba volna például az Aranyos-szék területén levő helynevekből a székelyek eredetére következtetést vonni, holott biztosan tudjuk, hogy e helyneveket 1266 táján történt ideköltözésükkor már készen kapták s nem ők adták.¹

Csak oly vidéken kutathatunk tehát eredeti székely helynevek után, amelyet ők száltak meg a legalább is két századon (890—1090)

¹ V. ö. Székely Oklevéltár I. 27. és Knauz: Monumenta eccl. Strigoniensis. 222—23. Ez utóbbi szerint Felvincz, Örményes, Kövend, Lükitelek már 1219 előtt keletkeztek.

át tartó lakatlanság után először. E vidék pedig a történeti adatok szerint a Nyárad és Küküllő völgyeinek felső része.

Itt találjuk a Nagyküküllő völgyében a másutt elő nem forduló Kobád, Farczád, Tibád helységeket, a Nyárad völgyében pedig azt a tulzott szeméremérből most Nyomát nevű helységet, amelynek neve a XV—XVII. századokban még Monyád volt. Mindenesetre hasonlítanak e helynevek a nyugati germánoknál szokásos Kobold, Diepold, Meinhold személynevekhez, de állandó „ald” „ád” végzésük inkább a gepida Asbad, Filegag, Ouszdibad személynevekre mutat.¹

De még inkább meglepő, hogy a Nyárad völgyében egymástól nem messzire Váczmány, Rigmány, Ostormány helynevek ötlenek szemünkbe. Mióta tudjuk, hogy a régi Wigmány nemzetség (a tőle alapított falu most már Igmand lett a magyarok ajkán), a germán Wichman-ból lett,² lehetetlen, hogy Rigmányban rá ne ismerjünk a régi Richman, újabb Reichman német névre. A Watzman is, mint hegy-név, a bajor németeknél mostanáig ismeretes. Ostormány pedig vagy a Starkman vagy a Sturman névnek magyaros átalakítása.

De még ha ezen utmutatások valahogy más-ként volnának is magyarázhatók, ott van a Nyárad-

¹ V. ö. Stritter i. m. I. 3 64. V. ö. Förstemann: Altdeutsches Namenbuch I. b. 400, 401, 454, 938, 1166-67.

² V. ö. Karácsonyi: A magyar nemzetségek II. 239, Försteman i. m. I. 903.

Szent-Lászlótól északra, egy külön kis völgyben eső kis falu: Moson. Erről azt írja Benkő Károly 1862-ben, hogy határának nagy része vízenyős.¹ Másrészt pedig éppen mostanában bizonyította be Melich János, hogy e helynév az ó-germán Moos-ból származik, mocsarat jelent s olyan ó-germán nyelvből való, amely az ó-felnémet átalakulásban nem vett részt.² Világos tehát, hogy e helységet nem az 1142 után Erdélybe költözött szászok nevezték el, hanem olyan germánok, akik a közös germán-ságból régen kiszakadva, továbbra is az ó-germán nyelvet beszélték.

Megállapítván ekként, hogy 896-ban a magyarok itt hazánk területén csak szláv, avar és gepida néptörzsedékeket találtak, tudván továbbá azt, hogy a székelyek ősei se szlávok, se avarok nem lehettek, ellenben kimutatván azt, hogy a legrégibb székely eredetű személy- és helynevek csakis a germán nyelvből érthetők meg, bármennyire meglepő vagy talán visszatetsző is, kénytelen vagyok kimondani, hogy a régi székelyek ősei a gepidák voltak s a X—XII. századokban még gepida nyelven beszéltek. Ők azok, akikről a görög keleti papok a XII. század elején panaszkodva említik fel, hogy a latin papok a magyarokat és a velük szomszéd ipidákat, azaz gepidákat az ő hitökre térítették.³

¹ Benkő Károly: Marosszék ismertetése 292 l.

² Magyar Nyelv 1922. 145—46.

³ Századok, 1896. 200 l.

Ez a felfedezés azután egyszerre csodálatos fényt áraszt azokra a félígazságokra, félreértésekre vagy helyesebben félremagyarázásokra, a melyek a székelyek eredetéről és nemzetiségéről a XII—XIII. századokban keletkeztek s később annyi tévedésre, fejtörésre adtak okot.

E szerint ugyanis III. Béla király Névtelen jegyzőjének az az állítása, hogy a székelyek valaha Attila népe voltak, bizonyos tekintetben igaz. A gepidák ugyanis csakugyan Attila alattvalói, szövetségesei voltak. Csakhogy azért nem voltak hunok, hanem azoktól mind fajilag, mint nyelvileg nagyon is messzire állottak.

Már Kézai, vagy jobban mondva az a ciszterci-szerzetes pap, akitől Kézai az Erdélyben lakó székelyekről egyetmást hallott,¹ ropant hibát követett azzal, hogy a székelyek őseit a hunokkal azonosította.² Abból ugyanis, hogy a székelyek ősei valamikor Attila alattvalói és szövetségesei voltak, következik-e, hogy ez ősök hunok voltak s hun nyelven beszéltek? Dehogy következik! Hiszen akkor a keleti gótok, herulok, álánok, kázirok is mind hunok voltak, mert Attila seregében harcoltak!³ Ilyen logikai és történeti botlást elkövetni talán megbocsátható Kézainak és tudósítójának, de a történettudomány és a

¹ V. 8. Századok, 1913. 392.

² Hist. Hung. Fontes Dom. II. 70.

³ Weiss : Világtörténet. Kiadta Szabó Ferenc Nagybecskerek. III. 675.

nyelvészet mai színvonalán azt fentartani, sőt még tovább menve, a székelyek szkita-hún eredetűségét vitatni nem szabad. Ebből csak örökös zavar, félreértés származik.

Ellenben abból, hogy a székelyek ősei, a világtörténetben jólismert, földrajzilag, nyelvi-
leg meghatározott germán nemzet: a gepidák voltak, meglehet fejteni egy másik sokat kutatott történeti rejtélynek, a székely írásnak titkát is.

Kézai és követői tanúkra hivatkoznak azon állításukra nézve, hogy az ő korabeli székelyek az oláhok betűivel élnek. (*Litteris Blachorum uti perhibentur.*)¹

A nyelv- és történettudomány immár megállapította, hogy az oláhok, (vagy mint ők magukat nevezik, rumunok) a latin-népcsaládnak talián-olasz ágából váltak ugyan ki a 600-ik év táján, de áttelepedvén a kelet-római birodalomba, először görög, 983 után pedig bolgár-szláv papok voltak a tanítói. E papok tehát előbb a görög alfabetet, azután pedig a görögből fejlődött cirill alfabetet használták. Azonban drága lévén a pergamen, beszerezhetetlen lévén akkor a papiros, csak fára rőt-ták e betűket.

Már most nem én, hanem már Munkácsi Bernát észrevette, hogy a székely rovásírásban 7 (hét) betű teljesen egyezik a görög betűkkel,²

¹ Hist. Hungaricae Fontes Dom. II. 70.

² Keleti Szemle, 1913. 227—29.

Nagy Géza pedig már harminc évvel ezelőtt, 1893-ban úgy találta, hogy a székely rovásírás különös hasonlóságot mutat a pontusi görög betűkkel.¹

De hogyan jutottak a régi székelyek ősei a gepidák, a görög alfabethez?

Nagyon egyszerűen. Régi vallásuk és papjaik útján.

A gepidák ugyanis 370 táján nyelvi rokonaik, a gótok példájára és biztatására felvették a kereszténységet, de nem a nyugati, katolikus kereszténységet, hanem az arianus-kereszténységet. Ez arianus-kereszténység főemberei, főhirdetői azonban görögök voltak. Maga Wulfila, gót püspök, a szentírásnak híres gót fordítója is arianus-görög püspököktől kapta felszentelését, azok közt tanult és forgott.² Nagyon természetes tehát, hogy az első gót és gepida papok a görög alfabetet sajátították el és annak betűit alkalmazták a maguk nyelvére. Hogy e görög alfabetet azután kikellett bővíteni és némileg átalakítani, az az írásnak görög eredetén épen úgy nem változtat semmit, mint a hogy a *c* és *on* hangokra kitalált jegyek a kirill írás görög származásán.

Ez a közös eredet nyitja tehát annak, hogy a XIII. század végén a fölülletes szemlélők a székelyrovást és az erdélyi rumunok papjaitól

¹ Etnographia, 1895. 276.

² Balics Lajos: A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig. Budapest. 1901. 178—79.

használt írást annyira hasonlóknak, majdnem teljesen egyezőknek találták.

Megfelelhetünk tehát arra a kérdésre, Attila népe voltak-e a székelyek ősei? Azt kell erre felelnünk, hogy úgy van, azok voltak, de azért nem voltak hunok, hanem gepidák. Nem vérei, csak alattvalói voltak Attilának.

Csak hogy erre rögtön felmerül a másik nehéz kérdés, hogyan van tehát, hogy a székelyek a XIV. század óta már csak magyarul beszélnek? 1426-ban Albizi Rinaldo, flórenczi követ felsorolja az összes, akkor Magyarországban lakó nemzetiségeket, még a tatárokat és cigányokat is, tudja, hogy a kunok a tatárhoz hasonló nyelven beszélnek, de külön nyelvű székely nemzetiségről már semmit sem tud.¹ Hová lettek tehát az egykoron gepida nyelven szóló székelyek?

Meg lehet erre is felelni, ha a világ, a népek, a társadalmi osztályok forgandóságát, változását szem előtt tartjuk.

Nem csupán Erdélyben, hanem a régi Magyarország többi részein is voltak olyan társadalmi osztályok, amelyek színmagyarokból állottak ugyan, de azért egy-egy régi népnek nevével különböztették meg magukat a többi, magyar társadalmi osztályoktól. Ilyenek voltak pl. hogy csak az ismertebbeket említssem, 1848-ig a jászok és kunok.

¹ Makuscevi: Monumenta Hist. Slavorum meridionalium vicinorumque popularum, Varsaviae 1871. Hivatkozik a Legaz. e Commis. Miss. c. Resp. Vol. V. f. 47-re.

Való igaz, hogy 1290 táján, a mikor a jászokat a Zagyvamentére telepítették, ezek a magyartól nagyon elütő, most osszétnak hívott indo-irán nyelven beszéltek. De 1323-ban főembereik közül már 11 keresztény s a magyaroknál szokásos nevet visel, s csak 7 főembernek a neve pogány.¹ Tehát már egy emberöltő elteltével megindult a közeledés a magyarok és a jászok között. Elkerülhetetlenné tette ezt a jászok foglalkozása. Ők azért kaptak jó kővér földeket, hogy állandóan katonáskodjanak. (specialiter Regie Maiestati exercituare) Azonban épen e katonáskodás miatt a férfiak nagy része sokszor távol volt, nem művelhette földeit, nem őrizhette jószágait. Kénytelenek voltak tehát magyarokat felfogadni a földek művelésére, a jószágok őrzésére. Ők maguk azután a háborúkban, katonáskodásban mindinkább fogytak, a közibük fogadott magyarok pedig mindinkább szaporodtak. Innen van, hogy a XV. század vége felé a jászok főhelyének, Berénynek egyik felét már Magyarvárosnak hívják, a XVI. században pedig egész magyar községek egyesülnek a jászokkal, hogy magukat a száguldó török és magyar katonák erőszakoskodásai ellen könnyebben védhessék.² Így történt, hogy a XVI. századtól kezdve a jászok földein lakók tulajdonkép nem jászok,

¹ Gyárfás István: A jászok története. Szolnok. 1883. III. k. 463.

² Gyárfás i. m. 762. V. ő. Adatok az egri egyházmegye történetéhez. I. k. 531.

hanem csak a jászok kiváltságaival (vámmentesség, tizedmentesség!) élő és azokhoz ragaszkodó színmagyarok.

Hasonló volt a sorsa a folytonos katonáskodás miatt az 1241 után betelepített kunoknak is. 1475-ben például maguk a kún kapitányok bevallják, hogy négy szállásuk u. m. Csólyos-szállása, Fejértó, Majos-szállása és Kömpöc részint a pestis miatt, részint egyéb okból egészen elnéptelenedett és azt kéri Mátyás királytól, hogy ezeket magyar néppel (*populis Hungaricae legis*) benépesíthessék.¹ 1492-ben a nagy kúnvári kunok elismerik, hogy magyar és tót jobbágyok laknak velük együtt és csak kéri, hogy ezeket adózás tekintetében hozzájuk és ne a vármegyékhez számítsák.² Az 1550—66-iki adóösszeírások nyilván mutatják, hogy az akkori kunok nem voltak mások, mint a régi kunok szabadságaihoz ragaszkodó magyarok,³ s 1566 előtt már 494 telken magyarok és elmagyarosodott tótok laktak.⁴

Ez a természetes folyamat legelőbb állt be a székely-társadalmi osztálynál.

A székelyek ősei 896-ban természetesen bizonyos feltételek alatt hódoltak meg Árpád fejedelemnek. Árpád őket az akkori szokás szerint bizonyos, a magyar lovasétól különbö-

¹ Gyárfás i. m. III. k. 677.

² Gyárfás i. m. III. k. 705—06.

³ Az egri vár számadásai a Nemzeti Múzeum levéltárában.

⁴ Adatok az egri egyházmegye történetéhez. I. k. 1888. 535—39.

ző fegyveres szolgálatra kötelezvé, a fejedelmi hatalmat gyarapította.

A fegyveres szolgálat és a fejedelmek pártfogása által a székelyek s ezek közül kivált azok, a kiket Szent László az ország határainak védelmére Tiszántúlról Erdélybe telepített, a XI—XII. századok folyamán kedvezőbb társadalmi állást vívtak ki maguknak, mint a közmagyarok. Továbbá katonailag szervezve lévén, könnyebben védelmezték meg magukat a gonosztevők, különösen pedig 1241—42-ben a tatárok kártételeitől.

Legelőbb észrevették ezt a későbbi Maros- és Udvarhelyszékek közelében lakó magyarok és azért maguk is a székelyek közé kíváncsoztak. Csattanós bizonyossága ennek az, hogy 1270-ben a mai Székely-keresztúr és Alsó-Boldogasszonyfalva akkori birtokosai engedélyt kértek és kaptak V. István királytól arra, hogy az erdélyi vajda hatalma alól kiszabadulva, hozzájuk tartozó szolgálkikkal együtt a székelyekhez csatlakozzanak s így ezek őket megvédelmezzék.¹

Ha már a közelebb lakók ennyire kívánták a székelyek szabadabb állapotát, mennyivel inkább óhajtották azt a távolabb lakók! Ezek a távolból nem látták a Székelyföldön is meglevő bajokat, nehézségeket s azért, amint

¹ V. ö. Székely Oklevéltár, II. 2—3 M. Hazai Okmánytár VI. 243—44. Nyelvtudományi Közlemények 1909 (XXXIX k.) 394. Monumenta Vaticana Hungariae. S. J. T. I. 115.

hívták őket, szívesen indultak a székelyek közé, ha másnak nem, legalább a más földjén dolgozó munkásnak, az ugynevezett földönlakónak.

A székely főemberek pedig hívták a magyarokat, mert ők hónapokig oda voltak a táborban, határszéleken, más országokban, hadjáratokban. Odahaza tehát kellett a munkás ember az erdőirtásra, szántásra, aratásra, jószágőrzésre. Jöttek tehát kisebb számban oroszok Moldovából és Bukovinából, de jöttek főleg a magyarok a XII—XIV. századokban először a Temesközről, azután a Dunántúlról, majd a dunáninnyi és tiszáninnyi részekről, a hol csak egy kissé sűrűbb volt a népesség és így engedték őket.

Innen van, hogy a mai székelyektől beszélt magyar nyelv nem valami külön fejlődésű, egységes tájszólás, hanem Kriza János, Steuer János, Erdélyi Lajos, Horger Antal és más nyelvtudósok hosszas és pontos megfigyelései szerint legalább 4—5 nyelvjárásra oszlik és legalább 12 olyan nyelvjárási sajátosság található fel benne, a mely a Királyhágón innen, hol egyik, hol másik nyelvjárásnak jellemző tulajdona. A különböző tájékokról történt beköltözködésnek elvitázhatatlan bizonyítékai ezek.¹ Innen van, hogy a székely falvak határrészei, dülő nevei a mai magyar nyelven annyira megérthetők, mert hiszen azokon nem a sok-

¹ Magyar Nyelv. 1905. 446. 1919. 72—77. Nyelvtudományi Közlemények, 1906. 309. 1908. 278 stb. I.

szor távol tartózkodó régi székely, hanem az odahívott magyar dolgozott.

A mint egyszer a munkás magyarság, mint a székelység harmadik rendje, a közrend, a székelyek közé telepedett, a régi, különnyelvű, katonáskodó székelyek sorsa el volt döntve. Ugyanaz a történeti folyamat álit elő itt is, mint a franciáknál, bolgároknál és oroszoknál: a harcos osztály beleolvadása a dolgozó osztályba. A harcoló és távollevő székely férfi a háborúban volt kénytelen megtanulni magyarul, otthon maradt családja pedig a földjén szántó-vető, dolgozó magyarral volt kénytelen érintkezni s annak nyelvét elsajátítani. Hozzájárul még ehhez az is, hogy a XIV. századbéli székely és magyar teljesen egy valláson voltak, tehát semmi akadálya nem volt az összeházasodásnak. Nemsokára tehát bekövetkezett ez is. A székelyek közé jutott magyar székely leányt vett el és így székely örökséghez jutott, a székely seregnek tagja lett.

Igy indult meg a régi székelyek beleolvadása a dolgozó, küzdő magyarság közé és oly sebesen haladt, hogy 1602-ben 9436 névszerint felsorolt székelyföldi lakós közt egy sincs idegen nevű, még szász, vagy rumun nevű se, hanem az mind színmagyar.¹

Tudom, hogy még sok-sok, hát ez, hát az, hogy történt? kérdésre kellene megfelelnem, de arra most nincs idő! Majd megfelelnek arra boldogabb világban mások!

¹ Székely Oklevéltár, V. 177—321.

Nekem elég volt bebizonyítanom azt, hogy a felvetett kérdésre: Attila népe voltak-e a székelyek? ezt kell felelnünk: a régi székelyek ősei, a gepidák, Attila népe volt, de a mai székelyek csak székely kiváltságokkal élő magyarok. Ez nem hún, nem is gepida, hanem Árpád népe.

三